

ЕВОЛЮЦІЯ АКАДЕМІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ СОЛЬНОГО САКСОФОНА: ІСТОРИКО-СТИЛЬОВІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто процес становлення та розвитку академічного репертуару для сольного саксофона від другої половини XIX ст. до початку XXI ст. Визначено основні етапи еволюції інструмента в академічному контексті: від перших транскрипцій творів, написаних для інших інструментів, до створення оригінальних композицій, що відобразили стилістичне розмаїття XX–XXI ст. Підкреслено значення саксофона як універсального інструмента, що поєднує академічні традиції та інноваційні пошуки сучасних композиторів.

Ключові слова: саксофон, академічний репертуар, сольне виконавство, еволюція, історико-стильові тенденції.

The article examines the process of formation and development of the academic repertoire for solo saxophone from the second half of the 19th century to the beginning of the 21st century. The main stages of the instrument's evolution in the academic context are identified: from the first transcriptions of works written for other instruments to the creation of original compositions that reflected the stylistic diversity of the 20th–21st centuries. The significance of the saxophone as a universal instrument that combines academic traditions with the innovative explorations of contemporary composers is emphasized.

Keywords: saxophone, academic repertoire, solo performance, evolution, historical and stylistic tendencies.

Саксофон, винайдений Адольфом Саксом у середині XIX століття, пройшов складний шлях від військово-духового інструмента до повноправного учасника академічної музичної традиції. Його включення до симфонічних та камерних жанрів відбувалося поступово, відображаючи загальні тенденції розвитку європейської музики та пошуки нових тембрових можливостей. З кінця XIX ст. починає формуватися сольний репертуар для саксофона, який у XX–XXI ст. розширюється за рахунок стилістичного розмаїття та експериментів у сфері звуковидобування.

Та попри стрімке зростання інтересу до саксофона в академічному середовищі, його репертуарна еволюція залишається малодослідженою у вітчизняному науковому просторі. Систематичне ж осмислення історико-стильових тенденцій дає змогу зрозуміти, яким чином цей інструмент інтегрувався у професійне мистецтво та які чинники впливали на формування сольного академічного репертуару.

Тож метою даної статті є визначення та характеристика основних етапів становлення й розвитку академічного репертуару для сольного саксофона від XIX ст. до сьогодення з акцентом на історико-стильових

особливостях.

Як відомо, формування репертуару для академічного саксофону було тісно пов'язано зі становленням інструменту, закріпленням його у виконавській практиці. Відповідно, спочатку почали вводити саксофон в оркестрові й оперні партитури, а згодом почав формуватися поступово ансамблевий репертуар і сольний. В межах даної статті ми зупинимось докладніше на формуванні репертуару саме для сольного виконання, оскільки саме сольний репертуар, на наш погляд, становить найбільш показовий пласт творчості, адже саме в ньому найповніше віддзеркалюється еволюція виконавських засобів та поступове розкриття темброво-виразових можливостей інструмента. На відміну від ансамблевого й оркестрового репертуару, де саксофон здебільшого виконує функцію тембрового збагачення або гармонійного доповнення, у сольних творах він постає як самодостатній художній феномен. Саме тут простежується динаміка розвитку технічного арсеналу, розширення діапазону виразових прийомів та поступове закріплення інструмента в академічній виконавській практиці.

У період другої половини XIX – початку XX ст. сольний репертуар для саксофона тільки починав формуватися, і значну його частину становили транскрипції та аранжування вже існуючих творів, написаних для інших інструментів (скрипки, кларнета, флейти, віолончелі). Це було пов'язано з тим, що:

- саксофон як новий інструмент не мав усталеного академічного репертуару;
- композитори ще не визначилися з його місцем у концертній та камерній практиці;
- виконавці прагнули продемонструвати технічні та виразові можливості інструмента через уже відомі зразки музики.

Таким чином, перші концерти та сольні виступи саксофоністів часто будувалися саме на транскрипціях класичних творів, що згодом стало важливим етапом у становленні його академічного статусу. Серед найбільш популярних транскрипцій того часу назовемо твори епохи бароко та класицизму: Сонати для флейти, Партити та сонати для скрипки соло Й. С. Баха, Сонати для гобоя та флейти Г. Генделя, Adagio Т. Альбіні, Концерт для кларнета В. А. Моцарта, Концерт для віолончелі з оркестром Й. Гайдна. Не менш яскравими є перекладення для саксофону чуттєво-емоційних творів епохи романтизму, наприклад, «Серенада», «Ave Maria» Ф. Шуберта, «Павана», Пісні для голосу Г. Форе, Капріс №24 Н. Паганін, Куплети тореадора, Хабанера з опери Ж. Бізе «Кармен» та ін.

Та вже в XIX столітті крім транскрипцій відомих творів чинне місце зайняли й оригінальні твори для сольного саксофона. Зокрема це твори Ж.Б.Сінжеле: Концертні соло №№1-9, Фантазії для саксофона і фортепіано, Концертіно, Каприс; Каприс та варіації для альт-саксофона та фортепіано Ж.Б. Арбана; Фантазія на оригінальну тему, Premier Solo andante et bolero, Deuxieme Solo – Cavatine Ж. Демерссмана; Концерт для альт-саксофона і фортепіано П. Женена та ін.

Оригінальні твори для саксофона на відміну від транскрипцій мали особливу специфіку, адже вони були написані з повним урахуванням техніко-виразових можливостей інструмента. У перелічених, та в інших композиціях композитори прагнули продемонструвати гнучкість тембру саксофона, його виразність у кантилені і одночасно віртуозність у пасажах та технічних прийомах. Характерною тенденцією в оригінальних академічних творах для саксофона в ХІХ столітті було використання всіх тембрових різновидів інструменту, прагнення до концертного стилю.

В ХХ столітті відбувається вагомий крок в розвитку репертуару для саксофону. Це було пов'язано з виникненням жанру сонати для камерного ансамблю (саксофон+фортепіано) та сольного саксофона. Серед найбільш показових перших зразків цього жанру назвемо сонати Б. Хайдена, написані на початку 30-х років ХХ століття, сонати В. Кнорра, В. Якобі, П. Крестона, П. Хіндемита. Пізніше в другій половині ХХ століття і на початку вже ХХІ століття – сонати Ю. Іщенка, Г. Андерсона, О. Нельсона, В. Шмідта, Й. Фільда, Д. Кенфілда та ін. Соната «...як вища форма «абсолютної музики»...» [2, с.31] продемонструвала прагнення музикантів (композиторів і виконавців) осмислити філософсько-естетичні проблеми буття крізь призму особистісного (ліричного, передусім) сприйняття світу – фіксуючи найвищий статус функціонування кожного з видів академічної музично-інструментальної творчості» [1, с.140]

Крім жанру сонати продовжували розвиватися оригінальні саксофонні мініатюри, які збагачувалися новими художньо-виразальними елементами, значно розширювалися їх жанрові і стильові межі, а також поглиблювалися виразові можливості інструмента за рахунок впливу джазової стилістики, що безумовно збагатило репертуар новими ритмічними й тембровими елементами. Наприклад, «Етюд у стилі свінгу» Дж. Гершвіна, «Hot-Sonate» Е. Шульхоффа та ін.

У другій половині ХХ століття композитори звертаються до новітніх технік письма, використовуючи експерименти з фактурою, тембром, артикуляцією, а також залучаючи елементи авангарду, мінімалізму й алеаторики. Репертуар стає надзвичайно різноманітним і відображає широку панораму художніх пошуків епохи.

На початку ХХІ століття спостерігається інтеграція саксофона з електронікою та мультимедійними засобами, що відкриває нові перспективи для сольного виконавства. Водночас важливою тенденцією стає синтез різних стильових напрямів – академічної, джазової та популярної музики, що формує сучасну багатовимірну модель репертуару. Цікавими зразками, які ілюструють вищесказане можна назвати твір П. Гана «Фернандіна» для саксофона-альта і вібрафона, «Suite off Pist» для сопрано-саксофону і віолончелі С. Генрісона, композицію К. Штокгаузена «Саксофон» для сопрано-саксофону та бонгів, його ж «Соло для саксофона із зворотнім зв'язком», п'єсу «Зображення моря» С. Расмусена для саксофона та ударних.

Виходячи з вищесказаного, хронологію становлення й формування академічного репертуару для саксофону можна представити наступним

чином:

- середина XIX століття. Початковий етап формування репертуару: домінують транскрипції класичних творів та перші оригінальні композиції, у яких виявляються характерні риси романтизму – виразність мелодики, віртуозність та орієнтація на сольне виконавство;
- кінець XIX – початок XX століття. Поступове зростання кількості оригінальних творів для саксофона; репертуар починає відображати нові стильові пошуки, проте залишається під значним впливом романтичної традиції;
- перша половина XX століття. Активне формування академічної традиції: з'являються масштабні твори для саксофона з оркестром, камерні ансамблі, концертні п'єси. Репертуар урізноманітнюється жанрово та стилістично, виявляється вплив не лише академічної, але й джазової музики;
- друга половина XX століття. Значне розширення виражальних можливостей: використання новітніх композиційних технік, експерименти з тембром, артикуляцією, формою. Саксофон здобуває статус рівноправного академічного інструмента у світовій музичній культурі;
- кінець XX – початок XXI століття. Репертуар саксофона характеризується синтезом академічних, джазових і сучасних стилів, активним використанням розширених технік гри, а також інтеграцією новітніх технологій (електроніки, мультимедіа). Це забезпечує подальший розвиток інструмента та його актуальність у сучасному музичному просторі.

Таким чином, формування репертуару для сольного саксофона відбувалося поступово: від транскрипцій та перших романтичних творів XIX століття – до різноманітних жанрово-стильових зразків XX–XXI століть, збагачених джазовими елементами, новітніми техніками та сучасними художніми пошуками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ван Хаюань Художньо-технологічні засади саксофонної творчості: історико-стильовий та жанрово-виконавський аспекти : дис. ... канд. мистецтвознавства (доктора філософії). Одеса, 2024. 215 с.
2. Кочнев В. Фортепіанний сонатний цикл у творчості сучасного музиканта: дис. ... доктора мистецтв. Одеса, 2022. 102 с.
3. Стецюк Р.А. Органологія саксофона: історіографія, прообрази, сучасні модифікації. *Музичне і сценічне мистецтва*. Харків, 2019. Вип.2. С.105-111.
4. Bolitho W. «The Saxophone» in *Modern Essays (Second Series): Selected by Christopher Morley*. New York : Harcourt, Brace and Co. 1924. p. 450-457.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Гунько Н.О